

Н.Ю. Мельничук,
д.ю.н,
професор
Л.А. Янковська,
д.е.н., професор, ЛУБП

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНЕСЕННЯ ЦІННІСНИХ ЗАСАД АДВОКАТУРИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМАТИКИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

У статті окреслено структуру ціннісних засад права в контексті проблематики верховенства права. Виокремлено корелятивні зв'язки ціннісних основ права та адвокатури як інституту громадянського суспільства.

Ключові слова: адвокатура, адвокат, верховенство права, громадянське суспільство.

В статье очерчена структура ценностных основ права в контексте проблематики верховенства права. Выделены коррелятивные связи ценностных основ права и адвокатуры как института гражданского общества.

Ключевые слова: адвокатура, адвокат, верховенство права, гражданское общество.

This topic is about a structure of values basis of law in supremacy of law context. Correlative connections of values basis of law and advocacy as institute of civil society was found.

Key words: advocacy, supremacy of law, civil society.

Постановка проблеми. Проблема адвокатури як інституту громадянського суспільства щільно пов'язана з проблематикою верховенства права. Ця проблема сформувалась у контексті проблематики ціннісних основ права. У процесі еволюції громадянського суспільства у соціальній сфері виникла потреба співвіднесення етичних засад адвокатури та ціннісних основ громадянського суспільства.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Існує велика кількість праць, присвячених еволюції адвокатури у контексті розвитку громадянського суспільства. Зокрема, йдеться про громадянське суспільство як таке, що формувалося у процесі розвитку людського суспільства [6, 7, 8, 9 та ін.]. Чимало досліджень присвячено концептуальним основам адвокатури. Серед них особливо виділяються праці О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко, Т. Ю. Дашо, Т. В. Варфоломеевої, О. Д. Святоцького, В. С. Кульчицького, М. М. Михеєнко, А. В. Фурдова, А. В. Іванцової, М. В. Лотоцького, І. С. Павчука, А. Л. Паскар, Д. П. Фіолевського, О. Г. Яновської та ін. Досліджувалася також проблема адвокатури як інституту громадянського суспільства А. М. Бірюковою, А. В. Козьмініх, С. В. Прилуцьким та іншими дослідниками.

Мета статті полягає у виокремленні корелятивних зв'язків ціннісних основ права та адвокатури як інституту громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сократ у своєму виступі на суді казав: "Вони (він мав на увазі суддів) не сказали про мене жодного слова правди. Вони звинуватили мене у тому, що я досліджую все, що над землею і все, що під землею, і що я говорю брехню. І ось вони розповсюдили погolos, ці страшні мої звинувачувачі..." [20, С. 290]. Тож Сократа засудили за погolos. Тож якби він мав можливість залучити до процесу адвоката, а не виступав на свій захист сам, то, очевидно, залишився б живим. Тим часом Сократ був свято переконаний у тому, що суд винесе справедливе рішення, тоді як рішенням суду виявився смертний вирок. Отже, Сократ чи не вперше, властиво, своїм життям і власною смертю порушив проблему верховенства закону та верховенства правозастосування у правовому вимірі.

З тих пір пройшло чимало часу. Утворився інститут адвокатури. Однак і донині ця проблема залишається актуальною. Адже нерідко ще й нині звинувачуваням доводиться розплачуватися за погolos. Причому розплачуватися не лише своїм майном, а й власним життям. Властиво тому сьогодні однією з найбільш актуальних проблем стає питання адвокатури як інституту громадянського суспільства. Як казав Аристотель [5, с. 197 –200], держава не може забезпечити громадянину недоторканність у тому випадку, якщо громадянин не підлягає вимогам держави, тоді як громада стає на захист людини у будь-якому випадку, однак, якщо ця людина рахується з інтересами співгромадян. Хоча держава й повинна створювати умови, які б були сприятливими для внутрішньої політичної діяльності громадян, стверджував Аристотель, однак вона далеко не завжди це виконує.

Процес формування громадянського суспільства, як правило, поділяють на два етапи. В основу такої градації закладено співвіднесення громадянського суспільства й держави. До уваги беруться й місце суспільства у загальній структурі держави. Представники античної філософії розглядали державу як людський організм. Так, Платон вважав, що членам громади слід усвідомлювати те, що всі без винятку

громадяни є братами, яким необхідно ставитися один до одного по-братському [21, с. 202]. Завдання шкоди одному громадянину, як складовій державного організму перешкоджає, на думку Платона, повноцінному функціонуванню останнього. У цьому розумінні злочин трактувався ним як такий, що являє собою небезпеку для громадянина у розумінні суспільної небезпечності.

У філософії Аристотеля людина також співвідносилася з державою як частка зі своїм цілим [4, с. 17]. Йшлося не лише про державу, інституції і суспільний лад якої виникають у взаємозв'язку суспільства-спільноти з певного типу сприйняттям мети спільного життя, що механічно перетворює звичайне скупчення народу в polis, а людську істоту – у політичну істоту, а й про державу, що виступає як окрема особа [5, с. 260]. Аристотель, так само як і Платон, трактував державу як живий організм, однак дещо інакше розумів сутність організму, а саме – вважав його не просто поєднанням окремих органів, а органічним злиттям елементів, які утворюють нерозривне ціле. У цьому контексті він розглядав індивідуум як такий, що живе самостійно, однак підтримує цільні зв'язки з державою, тобто є "цілим відносним".

Аристотель не погоджувався з Платоном також у ставленні до державної єдності, оскільки розглядав останню не як абсолютне, а як відносне ціле [3, с. 41] – у тому розумінні, що мав на увазі не цілокупну військову спілку і не проголошену Платоном у його "Державі" єдність як таку, що передбачає спільне володіння жінками, дітьми і власністю, а "об'єднання вільних громадян" [5, с. 76], "певне впорядкування, у якому живуть її громадяни" (1275a35), "певна сукупність громадян" [5, с. 66], кожен з яких є "цілим відносним". Однак, навіть за цієї умови, те, що становить небезпеку для громадянина, як органу державного організму, стає небезпечним й для цілісного організму держави, яка, виступаючи як "сукупність громадян, самодостатня для звичайного існування" [5, с. 68], трактувалася філософом як така, що її повноцінне існування пов'язане персонально з кожним з громадян.

Ця ідея знайшла продовження у філософії Т. Гоббса. Він вважав, що головною функцією держави є підтримання благополуччя громадян, забезпечення миру [8, с. 138; 10]. Філософ наголошував, що у державі людина не здатна керуватися лише власними міркуваннями, а необхідно повинна узгоджувати свої дії з інтересами інших людей. Гоббс стверджував, що у державі людина не повинна діяти так, як їй заманеться. Цьому питанню була присвячена його праця "Про громадянина" [9], в якій він вказує на те, що держава необхідно має ставати на захист інтересів власних громадян. Фактично він уперше підняв проблематику необхідності корелювання функцій держави та призначення суспільства.

Однак ця проблема у процесі еволюції людства стала пов'язуватися з іншою, а саме – з проблематикою співвіднесення закону і права, а відтак й верховенства права. Аристотель пов'язував це питання з функцією держави. Якщо звернутись до його твору "Політика", то стане зрозуміло, що він розцінював верховенство права перш за все у зв'язку з метою існування держави, однак саму державу розцінював як елемент функціонування держави. Інша річ, що мету існування держави філософ перш за все пов'язував зі щастям. "Держава, – вважав Аристотель, – створюється не для того аби жити, а для того, щоб жити щасливо. Вона виникає не задля утворення оборонного чи наступального союзу, не з метою відвернення кривди від когось, і не задля взаємного обміну і торгівлі.... Вона не являє собою об'єднання у географічному розумінні, вона створюється не з метою уникнення несправедливості чи охорони особистих прав та створення сприятливих умов у торговельному обміні, хоча і ці умови є необхідними для її існування. Але, продовжував він, навіть коли ці умови й наявні у всій сукупності, держава при цьому не утвориться бо метою держави є досягнення щасливого життя. Мета держави, стверджував він, – самодостатнє існування, яке полягає у щасливому і прекрасному житті" [4, с. 79 – 80].

Якщо зважити, що Аристотель трактував право як спосіб досягнення мети держави, то необхідно визнати, що у цьому контексті верховенство права поставало не як самодостатнє поняття, а, перш за все, як засіб забезпечення щасливого життя членів суспільства. Таким чином, у Аристотеля наголос здійснювався на тому, що держава є умовою забезпечення щастя людини. Ця тема знайшла продовження у філософії багатьох мислителів [див. 16, 17].

Ідея громадянського суспільства визрівала протягом століть. Громадянське суспільство утворилося у процесі еволюції людства. Нині як ніколи **актуальною** стає проблема співвіднесення ціннісних засад адвокатури та громадянського суспільства. Ми вважаємо, що це питання повинне розглядатися в контексті проблематики верховенства права – адже саме цей, аксіологічний вимір, дасть можливість скорелювати ціннісні основи права та адвокатури як інституту громадянського суспільства.

Нині ключовими аксіологічними засадами існування адвокатури в Україні як добровільного професійного громадського об'єднання, покликаного, згідно з Конституцією України, сприяти захисту прав, свобод та представляти законні інтереси громадян є:

- здійснення своєї діяльності на принципах верховенства закону, незалежності, демократизму, гуманізму і конфіденційності;
- діяльність адвокатських об'єднань на засадах добровільності, самоврядування, колегіальності та гласності;
- неухильне додержання адвокатом вимог чинного законодавства у процесі виконання професійних обов'язків;

- неприпустимість використання адвокатом власних повноважень на шкоду особі, в інтересах якої він прийняв доручення;
- адвокатська таємниця;
- охорона законом професійних прав, честі і гідності адвоката;
- рівність прав адвоката й інших учасників процесу.

Ці аксіологічні засади відображено у Присязі адвоката України. Зокрема, при видачі кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю особа зобов'язана присягнути, що буде дотримуватися вимог міжнародних актів щодо прав і свобод людини, засад адвокатської етики та моральних норм, як-от: відповідальності, справедливості, принциповості, чесності, уважності, збереження адвокатської таємниці тощо [1].

Висновки та напрямки подальших досліджень. Якщо ми хочемо, щоб адвокатура виконувала функції, що притаманні адвокатам цивілізованих держав, то повинні зрозуміти, що це можливо лише у тому разі, якщо вона ґрунтуватиметься на аксіоантропологічних засадах філософії права. Тому необхідно зробити так, щоб філософи права звернули свої наукові зацікавлення саме на адвокатуру. Адже ціннісні засади права повинні узгоджуватись з діяльністю адвокатури, а професійна діяльність кожного окремого адвоката має ґрунтуватись не лише на етичних засадах, а й на аксіоантропологічних вимогах філософії права. Тільки тоді можна буде говорити про те, що адвокатура в Україні є таким інститутом, котрий сприяє встановленню і реалізації верховенства права як поєднання верховенства правового закону та його правового застосування. І тому вважаємо за потрібне запропонувати розробку **нового напрямку**, який би зосередився на дослідженні філософсько-правових аспектів адвокатури в аксіоантропологічному вимірі. Адже цей аксіоантропологічний акцент дасть можливість узгодити ціннісні засади адвокатури та громадянського суспільства, що можливо лише у контексті проблематики верховенства права. Маючи на меті створення в Україні сприятливих умов для розвитку адвокатури в контексті еволюції громадянського суспільства та утвердження верховенства права, необхідно запроваджувати ефективні механізми взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, а також забезпечувати здійснення та захист прав і свобод людини і громадянина з урахуванням потреби впровадження верховенства права не лише як верховенства правового закону, а й правового судочинства. Лише за таких умов уможливиться реалізація стратегії державної політики розвитку громадянського суспільства в Україні, а відповідно й узгодження ціннісних засад адвокатури та громадянського суспільства в контексті вирішення проблематики верховенства права.

Література:

1. Закон України "Про адвокатуру" від 19.12.1992 № 2887-ХІІ (редакція від 02.05.2011) : Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2887-12>
2. Указ Президента України "Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації" від 24.03.2012 № 212/2012 : Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/212/2012>
3. Аристотель. Большая этика / Аристотель ; [пер. Т. А. Миллер] // Этика / Аристотель. – М. : АСТ: АСТ МОСКВА, 2006. – С. 281 – 360. – (Philosophy).
4. Аристотель. Никомахова этика / Аристотель ; [пер. Н. В. Брагинская] // Этика / Аристотель. – М. : АСТ: АСТ МОСКВА, 2006. – С. 5 – 279. – (Philosophy).
5. Аристотель. Політика / Аристотель ; [пер. з давньогрец. О. Кислюк]. – К. : Основи, 2003.–239с.
6. Бірюкова А.М. Теоретичні та практичні питання забезпечення адвокатом права обвинуваченого на захист // Вісник Академії адвокатури України. –2010. – № 3. – С. 58 – 66.
7. Васьковський Е. В. Организация адвокатуры / Е. В. Васьковский. – Т.1. – СПб., 1983. – 476 с.
8. Гоббс Т. Сравнение трех видов государств в отношении неудобств каждого из них / Т. Гоббс // Философские основания учения о гражданине. – Мн. : Харвест, М. : АСТ, 2001. – С. 137 – 151.
9. Гоббс Т. О гражданине / Т. Гоббс. – М. : Мысль, 1964. – С.287 – 412. – (Избранные произв. : в 2 т. / Т. Гоббс ; т. 1).
10. Гоббс Т. О законах и прегрешениях / Т. Гоббс // Философские основания учения о гражданине. – Мн. : Харвест, М. : АСТ, 2001. – С. 185 – 204.
11. Даши Т.Ю. Проблеми правового статусу адвокатури / Т.Ю. Даши // Життя і право. – 2007. – № 6–7 (18–19). – С. 36–43.
12. Іванцова А. В. Організаційні форми діяльності адвокатури : монографія / А.В. Іванцова. – Харків : ФІНН, 2011. – 247 с.
13. Історія адвокатури України. Ч. 1 / Т. В. Варфоломєєвої, О. Д. Святоцький, В. С. Кульчицький та ін.; За ред. В. В. Медведчука; Спілка адвокатів України; Акад. адвокатури України. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: СДМ – Студіо, 2002. – 286 с.
14. Козьмін А. В. Адвокатура як інститут громадянського суспільства в сучасній науці // Актуальні проблеми політики. – Одеса: «Фенікс», 2009. – Вип. 36. – С. 228 – 235.

15. Лотоцький М. В. *Адвокатура як суб'єкт запобігання злочинам : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук / Михайло Васильович Лотоцький. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2012. – 20 с.*
16. Мельничук Н. Ю. *Дискурс "злочину" та "покарання" в контексті класичної філософської парадигми : [монографія] / Н. Ю. Мельничук. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ; Видавництво "Край", 2006. – 328 с.*
17. Мельничук Н. Ю. *Категорії "злочин" та "покарання" у філософсько-правовому вимірі : [монографія] / Н. Ю. Мельничук – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. – 440 с.*
18. Павчук І. С. *Адвокатура України / І.С. Павчук, С.І. Нежурбіда. – Чернівці : Рута, 2007. – 43 с.*
19. Паскар А. Л. *Адвокатура України : навчально-методичний посібник / А.Л. Паскар. – Чернівці : Чернівецький національний університет, 2011. – 127 с.*
20. Платон. *Апология Сократа / Платон ; [пер. с дрвнегреч. М. С. Соловьев]// Платон : [сочинения : в 3 т.]. – М., 1968. – Т. 1. – С. 81 – 112.*
21. Платон. *Законы / Платон ; [пер. с дрвнегреч. А. Н. Езунов]// Платон. Государство. Законы. Политик. – М. : Мысль, 1998 – С. 385 – 716.*
22. Прилуцький С.В. *Судова влада і громадянське суспільство: взаємозв'язок, місце та роль у правовій державі / Прилуцький С.В. // Правова держава. – 2010. – Вип. №21.– С. 342 – 351.*
23. Прилуцький С.В. *Громадянське суспільство в механізмі судової влади та правосуддя: теоретико-правовий аспект // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 1. – С. 236 – 243.*
24. Святоцький О. Д., Михеєнко М. М. *Адвокатура України. – К.: Ін Юре. – 1997. – 224с.*
25. Фіолевський Д. П. *Адвокатура / Д.П. Фіолевський. – Донецьк : ДонУЕП, 2006. – 329 с.*
26. Фурдов А.В. *Адвокатура / А.В. Фурдов. – К.: Алеута, Прецедент, 2006. – 265 с.*
27. Яновська О. Г. *Адвокатура України / О.Г. Яновська. – Київ : Юрінком Інтер, 2007. – 279 с.*

УДК 342.9

Р.Л. Сопільник

к.ю.н.,
ГУМВС України у Львівській обл.

В.Я. Мармаш

к.ю.н.,
суддя Личаківського суду м.Львова.

ХАРАКТЕРИСТИКА І ЗМІСТ ОСНОВНИХ ЗАСАД СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ.

В статті проведено комплексний аналіз характеристик і змісту основних засад судочинства України.

Ключові слова: *судоустрій, суд, судова система, законність, судові та правоохоронні органи.*

В статье проведен комплексный анализ характеристик и содержания основных принципов судопроизводства Украины.

Ключевые слова: *судоустройство, суд, судебная система, законность, судебные и правоохранительные органы.*

The paper conducted a comprehensive analysis of the characteristics and content of the basic principles of justice of Ukraine.

Key words: *judicial system, court, judicial system, rule of law, judicial and law enforcement.*

Постановка проблеми. Засади судочинства – це, загальні керівні положення, які встановлюють найбільш суттєві риси державної правоохоронної діяльності.

Відповідно Закону судова влада реалізується шляхом правосуддя у формі цивільного, господарського, кримінального та адміністративного судочинства, здійснюваного судами загальної юрисдикції, і конституційного – Конституційним Судом України. Правосуддя здійснюється в рамках відповідних судових процедур, встановлених Законом України « Про Конституційний Суд України», а також цивільним процесуальним та кримінально – процесуальним кодексами України, господарським Кодексом України, кодексом адміністративного судочинства України.

Також важливою ознакою принципів судочинства є те, що вони мають нормативно – правовий характер, тобто ці основоположні початки закріплені у відповідних правових нормах.

Принцип у науковому розумінні – це основне положення теорії, вчення, головне правило діяльності.